

איש חי
רב פעלים
רודף צדקה וחסד
ר'
משה שניצר
ז"ל
ב"ר מנחם מנדל ז"ל
תנצב"ה

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

בית המדרש דחסידי סוכטשוב בני-ברק

כולל דחסידי סוכטשוב
כולל "סנה משה"
ע"ש הרה"ח ר' משה יצחק זיסר ז"ל

בית מדרש
למגידי שיעור "דף היומי"

חז"ם סוכר 3 ת.ד. 471 ב"ב טל. 5775333-03

האשה
החשובה הודפת
צדקה וחסד
מרת
ורדה שניצר
ע"ה
ב"ר מאיר ז"ל
תנצב"ה

י"ו ע"ב ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיסר

גליון מס' 653

מסכת בכורות י"ג-י"ט

בס"ד, א' כסלו תשע"ב

השבוע בגליון

- המחקר שערך בעל "תרומת הדשן"
- לא כל מה שלא רואים לא קיים
- מקצת היום ככולו - איך ומתי
- "חזקה" אינה פתרון רב תכליתי לפתרון כל הספקות
- ההבדל בין עובר כהן לעובר בהמה

- האבנט המיוחד שהוחזק בארון בגדי הכהונה בבית המקדש
- צמר של רחל בת עז
- עד כמה יש לדייק בעשיית ריבוע התפילין
- "תו התקן" התורני
- שינוי ההלכה בעקבות שינויי הטבע

דבר העורך

קורא יקר הפנה את תשומת לבנו, לנקודת ציון מרטיטה החבויה בין דפי מסכתנו, מסכת בכורות, וליתר דיוק, בדף י"ט הנלמד בשבוע זה על ידי רבבות לומדי הדף היומי ברחבי תבל.

מסכת בכורות, דף י"ט

המעשה אירע בשנות הזעם והאימה. מוסדות תורה גדולים וותיקים נסגרו על מנעול ובריה בימים הטרופים שקדמו לעקידה הגדולה. ישיבות ובתי מדרש, אשר קול התורה נשמע בהם מאות בשנים - חרבו. אולם, ר' אברהמלי ויינברג לא שינה מסדר יומו מאומה. הוא המשיך בשירת חייו הנפלאה. אולי עוד יותר מאשר בעבר, הקדיש כל ימיו וילולותיו לתורה ולעבודה. אמרו, כי ככל שגברו הצרות כן נתעלה האיש.

"הקינוץ" של ר' אברהמלי - קבוצת הבחורים שהתאגדה סביבו - הוסיף להתקיים, והלימודים לא הושבתו אף לא ליום אחד. יום יום התאספה בביתו תבורה גדולה של צעירים מצויינים בתורה ושמעה מפיו את שיעוריו. אך התיישב הגאון ליד הגמרא וסביבו חבורת תלמידים מצויינים, מיד שכחו כל הצרות והסבל. אוירת הקודש השכיחה את תעלולי הנאצים, את הרעב ואת הסבל, את המחסור ואת הייסורים, את השחיתות ואת הרציחות, וקירבה את הכל לתורת אמת שנלמדה בקדושה ובטהרה.

ר' אברהמלי, שמעולם לא התלונן ולא הטיח דברים כלפי איש, אלא קיבל את הייסורים באהבה ממש, הצדיק עליו את הדין בכוחות עילאיים. כל זה היה ביחס לעצמו, אבל ביחס לאחרים דין אחר היה לו: על יסורי הזולת לא לימד זכות, אלא הרבה להרעיש עולמות בתפילות לבטלם. יסורי הכלל נגעו ללבו ומיום ליום נחלש הלב הדואב ומיצר בצרות ישראל. **הקינוץ** של ר' אברהמלי גדל מיום ליום. מאחורי חומות הגיטו הצטופפו למעלה מחצי מליון יהודים מעונים, מהם, רבים אשר גורשו או ברחו מעיירות וישובים קרובים ורחוקים. ישיבה רשמית לא פעלה, וצעירים מופלגים בתורה, ורבנים קשישים, החלו לנהור לבית מדרשו של הגאון ר' אברהמלי, ומספר הלומדים תפח והלך. בייחוד נמשכו אל הגאון בחורים צעירים ונלהבים, שדבקו ברבם בכל לבם ונפשם; רעבים היו

דף יז/א אמר רבי אחא ב"י הכל מודים שאין לוקין על צמר

האבנט המיוחד שהוחזק בארון בגדי הכהונה בבית המקדש

האם בבית המקדש תלה אבנט ייחודי שנטווה מצמר מיוחד בנינו, לצורך עבודה בקרבן אחד ויחיד? "מנחת חינוך" (מצוה תק"ח אות ו) מעלה אפשרות מעניינת זו.

צמר של רחל בת עז: הגמרא דנה בדינה של עז בת רחל ושל רחל בת עז, לעניין בכורה. בין הדברים התפתח דיון, כיצד להתייחס לצמרה של רחל בת עז, אשר אינה דומה למולידתה (עיין "מנחת חינוך" מצווה תק"ח אות ו). שאלה זו מתייחסת לעניין שעטנז, האם צמר זה נאסר בשעטנז, וכמו כן לעניין ציצית, לעניין טומאת נגעים וראשית הגז. מאחר שבכל אלו התורה התייחסה לצמר כבשים, התעוררה השאלה אם צמר זה נחשב כצמר כבשים. הגמרא עונה, כי קיימת דרשה מיוחדת בכל אחד מנושאים אלו, אשר ממנה למדים, כי צמר שהשתנה אינו נכלל בצמר הנדרש על ידי התורה לכל אחת מן ההלכות שנמנו.

והנה, את האבנט שהכהנים חגרו על בגדיהם, התורה ציוותה לטוות מצמר ומפשתן יחדיו [כך נפסק להלכה, עיין יומא יב/ב וברמב"ם הלכות כלי מקדש פרק ח' הלכה י"א], והגמרא אינה מביאה דרשה או לימוד שגם בבגדי כהונה יש צורך בצמר שאינו משונה, שאינו מרחל בת עז. "מנחת חינוך" הסיק מכך, כי בגדי כהונה שנעשו מצמר של רחל בת עז, כשרים לעבודה בבית המקדש. סיוע לדבריו הוא מוצא ברמב"ם שאינו מציין בהלכות כלי המקדש, כי צמר זה אינו ראוי לטוויית בגדי הכהונה. נמצאנו למדים, כי צמרה של רחל בת עז אינו צמר האסור בשעטנז, אך הוא ראוי לשמש כצמר הנדרש לבגדי הכהונה.

מעתה, הוא מבקש ליישב קושיה עצומה של "שאגת אריה" (סימן כ"ט). אחד הקרבנות הקרבים בבית המקדש הוא קרבן חטאת העוף, הקרב על ידי אדם המסופק אם התחייב קרבן חטאת. "שאגת אריה" מתקשה, היאך רשאי הכהן להקריבו? הרי יתכן שבעל הקרבן אינו חייב חטאת, ועוף זה אינו קרבן! נמצא הכהן עובד עבודת חולין בבגד הכהונה העשוי צמר ופשתים, ולדעת הרמב"ם (הלכות כלי מקדש פרק ח' הלכה י"ב ועיין בראב"ד שם שחולק), לא הותר שעטנז זה אלא לצורך עבודת המקדש, ולא לעבודת חולין?

אומר בעל "מנחת חינוך", אם בבית המקדש תלה אבנט מצמר של רחל בת עז, אפשר ליישב את קושיית "שאגת אריה". שכן, צמר זה אינו אסור בשעטנז, אך הוא ראוי לטוויית בגדי הכהונה... והכהן שהקריב חטאת עולת העוף, לבש אבנט זה.

[ברם, "מנחת חינוך" מקשה על עצמו, אם אמנם די בצמר של רחל בת עז לבגדי הכהונה, כיצד רשאים הכהנים ללבוש בגדי כהונה העשויים מצמר האסור בשעטנז? הרי מצוות עשה דוחה מצוות לא תעשה, רק כאשר אין אפשרות לקיים את שתיהן כאחת, ובמקרה זה אפשר ללבוש צמר של רחל בת עז, שאין בו איסור שעטנז!

שני תירוצים משיב "מנחת חינוך", השני שבהם טוען, כי אכן, אם ייצא בידיהם צמר של עז בת רחל, שהוא נדיר

צעילוי נשמת

הר"ר **אהרון ברמן** ז"ל
ב"ר יעקב הלוי ז"ל
נלב"ע ה' בכסלו תשמ"ג
תנצב"ה
הונצח ע"י ידידו
מר **יעקב (ז'ק) ברמן** ומשפ' שיחי

צעילוי נשמת

הר"ר **צבי** ז"ל
ב"ר אשר זעליג ז"ל
נלב"ע ב' בכסלו
תנצב"ה
הונצח ע"י ידידו בני המשפחה שיחי

צעילוי נשמת

הר"ר **דב פרשן** ז"ל
ב"ר אברהם ז"ל
נלב"ע ש"ק ב' בכסלו תשנ"ט
תנצב"ה
הונצח ע"י ידידו הר"ר **שמחה רשף**
ומשפחתו שיחי - גבעתיים

ביותר, עליהם לטוות את הבגדים ממנו בלבד, אך אם אין צמר כזה ברשותם, יטווהו מצמר רגיל. ברם, את קרבן העוף, אין כל אפשרות להקריב ללא אבנט מסוג זה.]

"מנחת חינוך" ממשיך לדון בנושא מצדדים שונים, ואילו בעל "משנה ברורה" זצ"ל לא הסתפק בדבר כלל, לדעתו, ברור ופשוט שצמר של רחל בת עז אינו ראוי גם לבגדי הכהונה ("ביאור הלכה" סימן ט' סעיף א' ד"ה "רחלים").

דף יז/ב אי אפשר לצמצם

עד כמה יש לדייק בעשיית ריבוע התפילין

סוגייה זו מהווה את המקור העיקרי לאחד הדיונים התלמודיים המפורסמים: "אפשר לצמצם, או אי אפשר לצמצם". המקרה הנדון במשנה הוא, פרה מבכירה שהמליטה תאומים, שני זכרים, והנוכחים במקום מעידים שראשי העגלים התאומים יצאו בבת אחת לאוויר העולם. לדעת רבי יוסי שניהם לכהן, שהרי לפנינו שני בכורים. אולם חכמים סוברים, כי עגל אחד בלבד ינתן לכהן, שכן, "אי אפשר לצמצם" ולטעון ששני העגלים נולדו באותו רגע.

מדוע באמת אי אפשר לצמצם? נחלקו הדעות. מדברי רש"י (ד"ה "אפשר") והרמב"ם (הלכות בכורות פרק ה' הלכה א') עולה, כי משמים לא מכוונים ששני העגלים ייצאו בדיוק יחד. כלומר, אין לתלות שכייונו כן משמים, ומן הסתם לא אירע כן. ואילו בעלי התוספות ("אפשר לצמצם") מבארים, כי אף שהדבר יתכן, אין עין אדם מסוגלת להבחין בדבר. הגמרא מחלקת בין צמצום בידי שמים לצמצום בידי אדם והיא מנסה להוכיח, שאדם מסוגל לצמצם ולכוון בדיוק מרבי את אשר הוא עושה. שהנה, הקב"ה הורה כיצד לעשות את כלי המשכן במידה מדויקת, ובני ישראל עשו "כאשר ציווה ה' את משה!" הרי שעלה בידם לעשות כנדרש. ברם, הגמרא דוחה את הראיה: "רחמנא אמר עביד ובכל היכא דמצית למיעבד ניחא ליה", היינו: התורה אמרה את אשר יש לעשות, ויוצרי המשכן עשו כל שלא ידם כדי לבצע את הנדרש, עד היכן שידם מגעת, ולכך בדיוק התכוון הקב"ה, שבני האדם יבצעו את הוראותיו, עד כמה שכוחותיהם, שניתנו להם על ידו, מאפשרים להם.

גמרא זו משמשת פוסקים רבים, ביניהם הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל, בבואם לקבוע את רמת הדיוק הנדרשת מבני האדם בבצעם את המצוות. בעל "אגרות משה" (שו"ת חלק ב' סימן קמ"ו) עוסק בשאלה, אם יש צורך לבדוק באמצעי עזר את ריבוע התפילין, כדי לדעת אם הוא מרובע כנדרש, והוא מוכיח ממספר מקומות, כמו גם מן הגמרא, כי אין צורך.

"תו התקן" התורני: ובכל זאת, ברור לכל, כי אי דיוק משווע בריבוע התפילין, מחייב לתקן ולשפרן. יש, איפוא, לדעת, מהו "תו התקן" התורני, שסטייה ממנו ומטה מחייבת תיקון מחדש. בעל "ערוך השולחן" (או"ח סימן ל"ב סעיף ע"ה) ואחריו בעל "אגרות משה", מצביעים על דברי "שולחן ערוך" בהלכות תפילין. כדי לדעת אם ריבוע של תפילין נעשה כדבעי, כותב "שולחן ערוך" (סימן ל"ב סעיף ל"ט), יש לוודא כי אורך האלכסון של הריבוע, הוא בשיעור מידת הריבוע ועוד שתי חמישיות. כלומר, ריבוע שאורך צלעותיו 5 ס"מ, על אלכסונו להיות בשיעור 7 ס"מ. משנמצאו מידות אלו תואמות, הרי הריבוע כשר ומהודר. והנה, הכל יודעים, כי אלכסון של ריבוע של 5 ס"מ הוא 7.071, ולא 7 ס"מ בלבד. נמצאנו למדים, כי די בשיעור דיוק זה כדי לעמוד בדרישות ההלכה (ועיין "משנה ברורה" סעיף שע"ב בשער הציון ס"ק י"ח).

לא נחה דעתו של הגר"מ פיינשטיין זצ"ל עד שכתב, כי אין "שום מעלה" בריבוע תפילין הנמדד בדיוקנות על ידי מיקרוסקופ, על פני ריבוע תפילין שנחזה רבוע לעין אדם. הוא מוסיף וכותב (שם, י"ד חלק ג' סימן ק"כ): "שאף זה הוא ריבוע הכשר לכתחילה אף למהדרין ביותר, וגם כשר ומהודרין, אף אם יזדמן ריבוע אמיתי ממש". אין כל עניין להעדיף תפילין אלו על פני תפילין שריבוען נאמד במדידה רגילה.

דף יט/ב פרה וחמור בנות שלש ודאי לכהן

שינוי ההלכה בעקבות שינויי הטבע

פרה ואתון אינן ממליטות עד הגיען לגיל שלש שנים. הגמרא מציבה קביעה זו, כאמצעי זיהוי אם הפרה והאתון כבר הבכירו וולדם הנוכחי פטור מן הבכורה, או שמעולם לא הבכירו והוולד שלפניו הוא בכור. הפרות מקדימות להמליט: בן כפר או מגדלי בקר, מתפלאים בוודאי בהצליבם מידע זה עם ידיעתם הברורה כי פרות ממליטות עוד בטרם מלאת להן שלש שנים, הרבה לפני כן. מתברר, כי לא רק פרות ימינו מקדימות להמליט, אלא גם אמות אמותיהן, לכל הפחות אלו שחיו לפני שמונה מאות שנה, שכן, בעלי התוספות (עבודה זרה כד/ב ד"ה "פרה") כבר מתקשים בשאלה זו: "ויש לתמוה, דהא מעשה בכל יום דפרה בת שתי שנים יולדת". בעלי התוספות מתרצים, "ויש לומר, דוודאי עתה נשתנה העת מכמו שהיה בדורות הראשונים". הוי אומר, נשתנו הטבעים.

אין זה השינוי היחיד שבו אנו נוכחים עין בעין. הגמרא (נדה כז/א) קובעת, כי לא תתכן לידה בשלהי העיבור, כי אם בסוף החודש, אך לא באמצעו. התשב"ץ (שו"ת חלק ב' סימן ק"א) מעיר: "אבל אני ראיתי שנשתנה העניין בדורנו זה", והוא מסתייע בדברי בעלי התוספות הנזכרים, "שהרבה דברים נשתנו מטבעיהם בשינוי הדורות. אכן, הרמ"א פוסק (אבן העזר סימן קנ"ו סעיף ד') כי בזמנינו הנולד באמצע החודש האחרון, נחשב כוולד בן קיימא "שעכשיו נשתנה העניין, וכן הוא בכמה דברים".

ללחם, אבל הם למדו באש קודש ובהתלהבות. המצב בגיטו וארשא הגדול החמיר והלך. הרוצחים החלו להשמיד את מאות אלפי תושבי הגיטו. החלו המשלוחים למחנות המוות. בכמה מפעלי תעשייה עבדו "המאושרים", שקיבלו תעודות עבודה כפועלים למען התעשייה הגרמנית. מי שאין לו כרטיס עבודה מאושר על ידי שלטונות הרצח, "אין לו הזכות לחיות". הבריית עשו כל מאמץ להכנס למפעלים הללו, להתקבל שם לעבודה. לא כן תלמידי "הקיבוץ" של ר' אברהמלי, אשר מוניטין יצאו להם בגיטו. הם גמרו ואומר לא לנטוש את לימוד התורה. להם לא היו כרטיסי עבודה, ולכן היו "בלתי ליגאליים", לפי חוקי הרצח הנאציים. לבושים גם בחיצוניותם בלבושם החסידי, שמרו על המסורת. הם לא נכנעו לכובשים הנאציים, והיו לומדים יומם ולילה בחדווה ובביטחון. יום יום היו באים לביתו של הגאון לשמוע את השיעור; יום יום היו קולטים את תורתו.

סכנת החיסול התקרבה בצעדי ענק. המרצחים, מזוינים מכף רגל ועד ראש, היו מקיפים רובעים שלמים. מוצאים מתוכם את היהודים ושולחים אותם לטרבלינקא, להשמדה. ר' אברהמלי אינו זז, אינו הולך לבית חרושת ואינו מתעניין בכלל בדרכי הצלה. אחיו נתמנה כחמד המנהלים של מפעל תעשייה גרמני, אך הגאון מסרב לקבל ממנו עבודה, לנטוש את תלמידיו הנדונים למוות ולהציל את עצמו. הוא מוסיף להשמיע את שיעוריו, והתלמידים הנאמנים - עמו. כך ישב ולמד עד אשר הופיעו באחד הימים הרוצחים, הוציאו את הגאון וכמה מתלמידיו והובילו אותם לטרבלינקא. אין הם מרשים אפילו לסגור את הגמרות, שנשארו פתוחות במסכת בכורות דף י"ט... ("אלה אזכרה", אוסף תעודות קדושי ת"ש-תש"ה, כרך ג', ניו יורק, תשי"ט).

הקורא מסיים את מכתבו במשפטים מרגשים מאד: כבר למדתי את מסכת בכורות מספר פעמים, ובכל עת שאני מגיע לדף י"ט - על אודותיו מסופר כאן - בשרי נעשה חידודין חידודין. יהודים יקרים! כשאחינו הקדושים יצאו מגיטו ורשה להריגה, נותרו הגמרות בבכורות דף י"ט פתוחות! הנאצים ימח שמם וזכרם "לא הרשו לסגור אותם". הרי זה מביא לידי יגחור! השם אינם יכולים לסגור את הגמרות!!! כי הגמרא תאמר פתוחה לעולם, והיא תוסיף להילמד אם לא בוורשא, אז בבני ברק ובירושלים, בניו יורק ובלונדון. אי אפשר לסגור את הגמרא. אפשר להרוג, לרצוח, לשרוף, כל ארבע מיתות בית דין, אבל את התורה הקדושה אי אפשר להרוג. בת אלמות היא. ואם רצונך בהוכחה? הבט סביבך וראה כמה יהודים, ברוך ה', ילמדו השבוע את דף י"ט בבכורות.

★ ★ ★

כדי להשלים את התמונה נוסף שני פרטים מעניינים. הגאון רבי אברהם וינברג זצ"ל, היה חתנו של יהודי בשם רבי משה קובלסקי ז"ל, אשר היה חסידו המובהק של הרמ"א מסוכטשוב זצ"ל, בעל "אבני נזר". רבי משה קובלסקי ז"ל היה איש עסקים, ובאחת מביקוריו בארצות הברית, הוא רכש פנס עבור רבו הנערץ.

הפנס היה חפץ יקר-המציאות, והאדמו"ר שמח לקבלו, כי עתה לא יאלץ להעיר את שמשו בשעת לילה מאוחרת, בקומו ללמוד, שכן, מעתה הוא יעזר בפנס. עמד ה"אבני נזר" ובירך את רבי משה קובלסקי ז"ל, שיזכה לחתן שיאיר את עיני ישראל. לימים, בתו של רבי משה נישאה לגאון רבי אברהמלי וינברג הי"ד.

הגאון רבי אברהם וינברג זצ"ל, חיבר ספר מופלא על מסכתנו, מסכת בכורות, בשם "ראשית ביכורים", ובהיותו חסיד סוכוטשוב מובהק, האנשים שהוציאו לאור את ספרו לאחר מקידתו על קידוש ה', ערכו מפתח מיוחד, לציון המקומות שבהם המחבר מזכיר את דברי רבו, בעל ה"אבני נזר" זצ"ל.

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעבודה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 3446 בני ברק. פקס: 03-570-67-93 דוא"ר: mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

פנינים

דף יח/א עד דאכלת כפנייתא בבבל

האם הקצות החושן נהנה מ'קוגל'?

הגמרא מביאה שאמורא אמר לזולתו: "עד דאכלת כפנייתא בבבל תרגמינא מסיפא". כלומר, בזמן שאכלת תמרים בבבל, הספקנו לפרש את ההלכה. רש"י מבאר, שהוא התכוון להוכיחו, על שעידן את גופו באכילה.

מסופר, כי "חזון איש" זצ"ל נשאל, כיצד להתגבר על תאוות האכילה.

התריפה הבדוקה לדבר, השיב, היא רק הרגשת המתיקות הנפלאה שבלימוד התורה, תחושת הערבות של דברי התורה תדחה את שאר העינוגים. הסבור אתה, סיים, כי בעל "קצות החושן" היה נהנה מחתיכת 'קוגל'?

דף יט/א קדש לי כל בכור

הכל - בכורים

רמז נאה דרש הרבי מאפטא זיע"א, ה"אוהב ישראל":

קדש לי - אם ברצונך להתקדש לי, 'כל בכור' - עליך לחוש, כי הכל בני בכורי המה, ואל לך לחטט בחטאי האחרים או להתנשא עליהם...

דף יט/ב פרה ... בנות שלש ודאי לכהן

פרה - פרי

במשנה למדים, כי פרה אינה ממליטה טרם מלאת לה שלש שנים.

אמר הגאון רבי מאיר שמחה מדוינסק זצ"ל, בעל "אור שמח", לא לחינם שמה של העגלה משתנה לפרה במלאת לה שלש שנים, שכן, מיני אז היא מסוגלת להעמיד פירות ("משך חכמה", וישלח).

דף יט/ב רוב... מתעברות ויולדות

שבועה על סמך הרוב

מספרים, כי רבי שלום מבלז זצ"ל, בירך פעם אשה אחת שתזכה לזרע של קיימא, ואף נשבע לה על כך.

משראה את הסובבים מתפעלים מכך שהוא נשבע על סמך ברכתו, פטרם ואמר:

- **מה** לכם מתפעלים, הלא נפסק בתורה להלך אחר הרוב ובגמרא (יבמות ק"ט/א) נאמר "רוב נשים מתעברות ויולדות"...

רחיצת תינוק ביום השלישי ללידתו: "שולחן ערוך" (או"ח סימן של"א סעיף ט) כותב כן לגבי רחיצת תינוק ביום השלישי ללידתו. במשנה (שבת קל"ד/ב) נקבע: "מרחיצין את הקטן ביום השלישי שחל להיות בשבת", היינו: יש להבעיר אש ביום השבת ולחמם בה מים, כדי לרחוץ את התינוק ביום השלישי ללידתו, שאם לא יעשו כן, עלולה להתרגש עליו סכנה. ברם, כותב "שולחן ערוך": "בזמן חכמי הגמרא, אם לא היו רוחצים את הוולד לפני המילה ולאחר המילה וביום שלישי למילה במים חמין היה מסוכן... והאידינא לא נהגו ברחיצה כלל", שהרי "דבר ידוע שאינו מסוכן בכך" ("בית יוסף" שם).

אכילת מלח בסיום הארוחה: קיימות דוגמאות רבות נוספות, ונציין עוד אחת מהן. הגמרא (ברכות א/מ) אומרת, כי "אחרי כל אכילתך אכול מלח", וכן נפסק להלכה ("שולחן ערוך" או"ח סימן קע"ט סעיף ו): "אכל כל מאכל ולא אכל מלח... ידאג... מפני אסכרה". אך "מגן אברהם" מציין על אתר (ס"ק ח), כי בימינו נשתנו הטבעים ואין צורך לחשוש (ועיין שו"ת "אגרות משה" חו"מ חלק ב' סימן ע"ג אות ד').

פרה שלא המליטה אינה חולבת: נחתום בדוגמא הפוכה, בה אנו היינו קובעים כי בוודאי השתנו הטבעים, אך בעל "תרומת הדשן" הבין להיפך בחכמתו ובכח תורתו. הגמרא מביאה סימן נוסף לבדיקת בהמה אם ביכרה אם לאו - רוב הבהמות אינן מניבות חלב טרם לידתן, ונחלקו הדעות בגמרא אם יש לחשוש למיעוט הניבות חלב לפני לידתן, אם לאו. להלכה נחלקו הדעות, ויש ראשונים (עיין תוספות ד"ה "חלב", ורא"ש פרק ג' סימן ב') שפסקו כדעה המחמירה, כי יש לחשוש למיעוט בהמות אלו, ולפיכך, גם אם הבהמה שלפנינו שופעת חלב, אין להסתמך על כך כהוכחה שכבר ביכרה, שכן, יתכן שהיא מן המיעוט (ועיין "שולחן ערוך" יו"ד סימן שט"ז סעיף ג' במחבר וברמ"א).

המחקר שערך בעל "תרומת הדשן": בעל "תרומת הדשן" (שו"ת חלק א' סימן רע"א) עסק בסוגיה זו וערך מחקר בנושא: "ואפס, שאלתי ודרשתי מיהודים וארמאים, נשים ואנשים רבים, אם ראו מימיהם פרה חולבת שלא ילדה כבר, ולא שמעתי אחד מהם שראה זה מעולם". מכאן, הוא מסיק: "יש לומר דבהמות שלהם היו משונות מבהמות שלנו". לכאורה, היה עליו לסיים את מחקרו בקביעה, כי מאחר שבימינו השתנו הטבעים, הרי שאין לך סימן גדול מבהמה חולבת, שוודאי המליטה. ברם, הוא כותב: "אמנם, אין נראה להתיר מהאי טעמא לחודא כלל לסמוך על חקירותינו שהוא נגד קבלת התלמוד ולומר שנשתנה בזמנינו".

לא כל מה שלא רואים לא קיים: כאשר ננסה לברר, מה טעם לא ראה "תרומת הדשן" להכריע כי יש לשנות את ההלכה אחר שהטבעים השתנו, הסברה העולה היא, כי אינו דומה שינוי טבעים מוכח, לכזה שאינו מוכח. כלומר, כאשר אנו רואים פרה בת שנתיים ממליטה, הרי זה ברור בעליל שהטבעים השתנו, וגיל ההמלטה ירד. ברם, כאשר אין רואים פרות חולבות לפני המלטה, עדיין אין בכך הוכחה ברורה ויציבה שפרות מסוג זה אינן קיימות, משום שיש לחשוש, שמא אותן בהמות החולבות לפני המלטה נסתרות מעינינו. לפיכך, כל עוד לא יצאה הכרעה ברורה ומוסכמת מאת גדולי הדורות כי הדברים השתנו, אין לשנות מאומה [ועיי"ש "תרומת הדשן" בהמשך דבריו].

מובן מאליו, כי המוסמכים לקבוע אם נשתנו הטבעים, הם חכמי התורה בלבד, אשר להם נמסרה ההכרעה בכל ארחות חיינו והנהגותינו (ראה באריכות שו"ת "מנחת יצחק" חלק ג' סימן ל"ח).

דף כ/ב, כא/א מקצת היום ככולו

"מקצת היום ככולו" - איך ומתי

בדף זה אומרת הגמרא את הכלל התלמודי המפורסם: "מקצת היום ככולו". נער יהודי שהביא סימנים, נהיה "גדול" עם כניסת יום הולדתו הארבע עשרה, גם אם הוא נולד בשעה ארבע אחר הצהריים ועדיין לא מלאו לו שלש עשרה שנים מלאות. הכלל "מקצת היום ככולו", מוחת ומפשט על פני כל היום כולו, את התכונה הקבועה בחציו השני בלבד. במאמר זה נתמקד בהגדרתו המדוייקת של כלל זה, באמצעות הסברו הנפלא של ראש ישיבת פונוביז', הגאון רבי אליעזר מנחם מן שך זצ"ל. **גיל הכבש נקבע לפי שעת לידתו, לא יום לידתו:** בפרשת הקרבנות קבעה התורה את גילם של בעלי החיים המובאים כקרבת לבית המקדש. יש שהגבילה התורה שלא יהא הקרבן יותר מבן שנה, ויש שקבעה שלא יהא פחות מבן שנתיים. במסכת זבחים נתבאר, וכן להלן (לט/ב), כי גיל הקרבן נקבע לפי שעת לידתו, וכלשונו של רבא: "שעות פוסלות בקדשים". לאמר, כבש שנולד בג' סיוון בשעה תשע, יהא בן שנה בשנה הבאה בג' סיוון בשעה תשע בדיוק. דקה טרם לכן, הוא ראוי להקרבה, שעדיין אינו בן שנה, ומן השעה תשע אינו ראוי להקרבה.

לכאורה, רבא מתעלם לחלוטין מן הכלל "מקצת היום ככולו". מדוע עד השעה תשע בבוקר הכבש נחשב כמי שעדיין לא מלאה לו שנה? הרי "מקצת היום ככולו"! ומתחילת היום יש להחשיבו כבן שנה? "מקצת היום ככולו", הסביר הגראמ"מ שך זצ"ל ("אבי עזרי" הלכות אישות פרק ב' הלכה כ"א), אינו משנה את המציאות, הוא אינו הופך ילד בן שתיים עשרה לאיש בן שלש עשרה, אלא בכוחו להקנות לכל היום את **תכונותיו** של מקצת היום. כלומר, מאחר שבן שלש עשרה שהביא סימנים נהיה "גדול", אזי, גם אם הביא סימנים בתחילת אותו יום, יש לדונו כ"גדול" - לא כבן שלש עשרה, כ"גדול". אולם, הכבש שבו אנו עוסקים, לא יהפוך לעולם להיות כבש בן שנה טרם השעה תשע. שום כלל ואף סברה אין בכחה לשנות את המציאות - עד השעה תשע הכבש אינו בן שנה.

לפיכך, בקרבן, אשר בו אין דינים והגדרות, כ"גדול" וכדומה, אלא נתונים בלבד, גיל ללא הגדרות, הכלל "מקצת היום ככולו" אינו מעלה ואינו מוריד (ועיי"ש שביאר כמה סוגיות בש"ס שצריך בהם מעל"ע וע"ע "חזון איש" פרה סימן א', ועיין "ברכת כהן" עה"ת סימן ל').

לעילוי נשמת
הר"ר **שמואל בצלאל עלפנר** ז"ל
ב"ר ישראל יצחק ש"ב הלפרין ז"ל
נלב"ע ה' בכסלו תשמ"ז
תנצב"ה
הונצח ע"י משפחת המלסדורף שיחיו

לעילוי נשמת
הר"ר **משה לוי** ז"ל
ב"ר יצחק ז"ל נלב"ע ט' בכסלו תשל"ב
ומרת **שרה לוי** ע"ה
ב"ר יהודה ז"ל נלב"ע כ"ט בחשוון תשנ"ה
תנצב"ה
הונצחו ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת
הר"ר **אריה לייב יעקובסון** ז"ל
ב"ר יעקב ז"ל נלב"ע ל' בחשוון תשס"ג
תנצב"ה
הונצח ע"י חתנו ובתו
הר"ר **אשר ולאף צינגלאוב** שיחיו - חיפה

דף כ/ב תוד"ה חלב פוטר

"חזקה" אינה פתרון רב תכליתי לפתרון כל הספקות

שאלה חמורה הטרידה גדולי עולם.

בעלי התוספות, כאן (ד"ה "חלב") ובסוגיות נוספות בתלמוד (יבמות קט"א/ד"ה "מחורתא", חולין י"א/ב ד"ה "לרבי מאיר") עוסקים בדינו של ספק בכור בהמה טהורה. היינו: בהמה טהורה המליטה ואין ידוע אם ביכרה טרם לכן, ויש לדעת כיצד לנהוג בספק בכור שלפנינו, אשר אם היה ידוע בוודאות כי הוא פטר רחם, היה על בעליו הישראל למסרו ליד הכהן, שהרי הוא קדוש בקדושת הבכורה. בעלי התוספות מציינים, כי שני צדדים בדבר, והצד להתיר מבוסס על מספר נימוקים, ביניהם, כי הוולד חולין: "העמד וולד בחזקת שאינו קדוש בבכורה, שהוא חולין במעי אמו". כלומר, מאחר שאנו נתונים בספק, יש לייצב את מעמדו של החפץ הנתון בספק, כפי העת האחרונה שבה מעמדו היה ברור. הואיל ובכור מתקדש רק בצאתו לאויר העולם, אנו קובעים כי מעמדו הוא של בהמת חולין ואין בו קדושה, כפי שהיה בעודו עובר [למעשה, אי אפשר לצרף חזקה זו במקרה דנן, משום שלא יש חזקה שלא ילדה, עיי"ש].

ספק כהן, חייב להחמיר: גמרא ערוכה במסכת יבמות (ב/ק), סותרת, לכאורה, כלל זה. יהודי אשר אינו ידוע אם אביו כהן או ישראל, הרי הוא ספק כהן - ספק ישראל. הגמרא קובעת, כי עליו לנהוג לחומרא, וכגון, תרומה אינו רשאי לאכול - כישראל, ועליו להזהר מטומאת מתים - ככהן.

מאחר שעובר כהן אינו קדוש בקדושת הכהונה, ורק עם לידתו חלה עליו קדושת הכהונה, מצבו זה לכאורה למצבו של העגל אשר יש ספק אם הוא בכור - שניהם אינם קדושים, כל עוד לא יצאו לאוויר העולם. מעתה, כפי שבעלי התוספות קובעים, ספק בכור בהמה אינו קדוש, משום שכל עוד קיים ספק, איננו משנים את מעמדו האחרון הידוע לנו, כן יש לקבוע, כי ספק כהן זה, יוותר במעמדו הוודאי האחרון הידוע לנו, עובר שאינו קדוש! מדוע, איפוא, הגדרתו נותרה בספק? **ההבדל בין עובר כהן לעובר בהמה:** הגאון רבי ירחמיאל גרשון אידלשטיין זצ"ל, רבה של שומיאיץ, מבהיר את הדברים באופן נאה ("חידושי בן אריה" חלק ב' סימן כ"א). קיים הבדל בולט בין שני העוברים. שניהם אמנם אינם קדושים עד לידתם, אך מסיבות שונות לחלוטין. בכור בהמה מתקדש בשל היותו פטר רחם, היינו: הראשון היוצא מרחם הבהמה. זו הסיבה שעד יציאתו לאוויר העולם אינו קדוש, שהרי עדיין לא יצא מן הרחם ולא התקדש. לעומת זאת, עובר כהן, נושא בחובו את כל המאפיינים הדרושים לקדושת הכהונה, הוא אינו חסר מרכיבים כל שהם, אלא שבמעמדו הנוכחי הוא נהנה אחר דינה של אמו. משפנמנו הבדל זה, נפנה להתבונן בחזקה אשר באמצעותה בעלי התוספות קבעו, כי ספק בכור הוא חולין ודאי. ההגיון העומד בבסיס חזקה זו הוא, כי כל עוד אין אנו יודעים אם מעמדו של החפץ השתנה מכפי שהיה קודם לכן, אותה הגדרה וודאית דבקה בו והיא ממשיכה לייצב את מעמדו, גם בהתעורר הספק.

"חזקה" מותירה עליו חותם של עגל שאינו פטר רחם: אכן, כאשר נתבונן בעובר בהמה טהורה, והגדרה זו הולמתו נאמנה. בהיותו עובר לא היה קדוש בקדושת הבכורה, משום שלא היה פטר רחם, והגדרה נותרת עמדו גם לאחר המלטתו, לאמור: הוא אינו פטר רחם, שהרי יתכן שהבהמה כבר המליטה, והוא אינו הראשון היוצא מרחמה. נותרה, איפוא, אותה הגדרה, ואותה סיבה של פטור לאורך כל הדרך.

אי אפשר לומר שהספק כהן נשאר עובר... ברם, העובר אינו קדוש בקדושת הכהונה רק משום היותו עובר. כלום נוכל להחתימו בתווית זו גם לאחר לידתו? האם קיימת סברה בטענה, כי כפי שהיה נטול קדושת הכהונה בעת שהיה עובר, נמשיך מצב זה עד מאה ועשרים?

[ראה בגליון 651, בכורות, דף ב/א, מאמר "בכורות בימינו", בדברי הגר"י קאנטראוויץ, ולפמש"נ פשוט שבאופן של ספק מכירה, אין חזקת הבכור קודם לידתו מועילה].

קטע יומי מתוך הגליון השבועי "מאורות הדף היומי - לילדים"

מסכת בכורות • דף ט"ז • יום רביעי ד' בכסלו

נכסי צאן ברזל

היום נלמד על "צאן ברזל".

בעבר היו בעלי צאן מוסרים את הצאן לרועה לתקופה ארוכה ומסכמים עמו כך: בתקופה שהצאן יהיו אצלך הרוחים מן הצאן יחלקו בינינו, אבל אתה חייב להחזיר לי את הצאן בדיק כפי שקבלת אותו, אם ימות חלק מהצאן - אתה, הרועה, תשא בהפסד, ואם המחיר של הצאן יהיה יותר זול, אתה תצטרף לשלם לי את ההפסד.

הסכם זה פנה "צאן ברזל", מפני שעבור בעל הצאן הערף שלהם היה חזק וקשה כפרזל. לא היה אכפת לו מה יקרה עם הצאן, הוא לעולם יקבל בחזרה צאן כפי שמסר, אפילו אם מתו כלם ביד הרועה.

הגמרא אומרת שאסור ליהודים לעשות ביניהם עסקאות כאלו מפני שהן "אבק רבית" - הן דומות לרבית, לפי שהבעלים רק מרויח מן העסקה ואלו הרועה נוטל על עצמו סכונים, בדיק כמו בהלוואה רבית, שהמלווה בטוח בכספו ואלו הלווה יכול להפסיד את הכסף בעסקה רעה, או שיגנב ממנו, ועדן ישאר חייב את הכסף למלווה (על פי רמב"ם, הלכות מלווה ולוה, פרק ח' הלכה ב').

כל יום הילד שלך לומד, מוסיף ידיעות בתורה!

למנוי לגליון לילדים חייג:
1700-500-151
חודש היכרות חינם

נשמה יתרה למשפחה

חדש! מאורות השבת חלק י"א הלכות כשרות במטבח

בשר וחלב | הפרשת חלה | טבילת כלים
ספר מאורות השבת, הפך לחלק בלתי נפרד מסעודות השבת אצל אלפי משפחות.
שבת שלום ומבורך.

לפרטים והזמנות: 1-700-500-151 | להשיג בחנויות הספרים

